

Marjatta Okko

Niinkö siinä kävi?

Geologian tutkimuskeskuksen informaatiotoimiston esihistoriaa

Okko, Marjatta, Niinkö siinä kävi? Geologian tutkimuskeskuksen informaatiotoimiston esihistoriaa [Was it so it happened? Pre-history of the Information Bureau of the Geological Survey of Finland] Kirjastotiede ja informatiikka 12 (4): 129–135, 1993.

The paper is a personal account, a story about the development of library and information services including editorial work at the Geological Survey of Finland in 1952-1972. The process led to the establishment in 1973 of an Information Bureau. At present the bureau handles collections (library, archives, geological samples incl. a museum collection) and information retrieval systems related to them as well as technical publishing matters.

Address: Lahnaruohontie 3 B 15, 00200 Helsinki, Finland

MOTTO:

Mennyttä aikaa muistelen
niin mielelläni vielä;
niin moni armas tähtönen
minulle viittaa siellä.
Ken mua seuraa retkelle
nyt Näsijärven rannalle?
J.L. Runeberg

Geologian tutkimuskeskuksen, GTK:n informaatiotoimisto täytti 20 vuotta 1.3.1993. Myöhemmin maaliskuulla toimisto järjesti ohjelmallisen vastaanoton virstanpylvään ohittamisen merkeissä. Toimistopäällikkö Caj Kortman pyysi minua kertomaan tilaisuudessa toimiston perustamiseen johdaneista kehityskuluista.

Siirtyessäni vuoden 1978 alussa Tampereen yliopistoon olin työskennellyt neljännesvuosisadan geologisessa tutkimuslaitoksessa, siitä viimeiset viisi vuotta informaatiotoimiston toimistopäällikkönä. Lähdöstäni kuluneiden 15 vuoden aikana tutkimuslaitoksesta on tullut tutkimuskeskus, sen organisaatorakenne on muuttunut ja toimiston si-

jainti siinä on muuttunut muutosten mukana. Toimiston tehtäväkenttä on monipuolistunut ja sen palvelutaso kohentunut jatkuvasti kuten saatoinkin havaita pari vuotta sitten tekemässäni palvelujen arviointitutkimuksessa (Okko 1991).

Kertomukselle informaatiotoimiston perustamiseen johtaneesta kehityskulusta päättövuosi on itsestään selvästi 1972. Alkukohdaksi valitsin helmikuun 1952, jolloin minun työrupeamani geologisessa tutkimuslaitoksessa alkoi. Kertomuksesta tuli muistelu ja myös kuvaus yhden erikoisen kirjaston kasvusta erikoiskirjastoksi.

Muisteluksen alkuasetelma

1950-luvun alussa vasta valmistuneen geologin, joka minäkin olin, ei ollut helppoa saada työtä. Tosin silloiset tutkimusyksiköt yrittivät parhaansa mukaan työllistää meitä. Kun geologisessa tutkimuslaitoksessa mietittiin, mistä saataisiin seuraaja vuoden 1952 alusta eläkkeelle jääneelle, laitosta 45 vuotta palvelleelle kirjastonhoitajalle neiti Sara

Baeckmanille, joku sai ahaa-elämyksen. Tämä joku tiesi minun opiskeluvuosina pitäneen Helsingin yliopiston geologian laitoksen kirjastoa auki 2 tuntia päivässä maanantaista perjantaihin. Kirjasto-työhän on – kuten kaikki tietävät – naiselle sopivaa kevyttä työtä ja kirjastoa osaa hoitaa kuka tahansa – kuten kaikki tietävät.

Noudatin saamaani vihjettä ja hain virkaa. En tosiaankaan ollut opiskellut tavoitteena naiselle sopiva kevyt työ, mutta minulla ei ollut varaa nirsoilla. Tarvitsin leipäpuun. Ja sitä paitsi taisin olla itekin sitä mieltä, että kirjastotyötä osaa tehdä kuka tahansa.

Vanha toimitalo ja kokoelman säilytystilat

Geologinen tutkimuslaitos sijaitsi tuolloin Bulevardi 29:ssä Teknillisen korkeakoulun silloisen päärakennuksen ja vanhan oopperatalon välisellä pienellä tontilla. Se on soma vanha talo. Siinä on kolme kerrosta, työhuoneiksi muokattu korkea ullakko sekä holvattu kellari, josta saisi syntymään tunnelmallisen kapakan. Talo oli puulämmitteinen. Talviaamuina upeat kakluunit hohkasivat lämpöä ja kovina pakkaspäivinä saatiin iltapäivällä toinenkin pesällinen räisemään iloisesti.

Kokoelmat oli sijoiteltu tehokkaasti. Kotimaiset, pohjoismaiset ja englantilaiset sarjat olivat toisen kerroksen kirjavarastossa – hyllykorkeus 3,5 m. Saksalainen kirjallisuus oli kerroksen keskellä olleessa piirtäjien salissa. Talvisodan ilmapommituksissa vaurioituneen nurkkahuoneen täyttivät valtavat karttalaatikostot, joita oli pinottu aina kolme päällekkäin, ja seinustoilla säilytettiin ranskan- ja muun oudompikielisen aineiston kokoelmia. Amerikkalainen kirjallisuus oli lakimiehen huoneessa, Yhdysvaltain virallisjulkaisut kassassa ja suomalaiset virallisjulkaisut tutkimuslaitoksen johtajan huoneessa. Geofysiikan lehdet olivat vintillä, missä geofyysikot pitivät majaa, ja vintin vessassa oli kuvalaattavarasto. Kemian lehdet olivat kellarissa, missä laboratoriokin sijaitsi. Halkovaraston vieressä oli tutkimuslaitoksen tuottamien julkaisujen komero. Venäjänkielinen kirjallisuus ei mahtunut minnekään, joten saapunut aineisto lähetettiin neljännesvuosittain Helsingin yliopiston kirjaston slaavilaiseen osastoon. Sieltä sitä sitten tarvittaessa “kaukolainattiin” eli vahtimestari kävi hakemassa.

Käsi­kirjastoksi kutsuttiin huonetta, jota hallitsi

vihreällä verkaliinalla peitetty muhkea tammipöytä. Ikkunapenkillä oli esillä aikakauslehtien uudet numerot ja tammisissa kirjahyllyissä valokuva-albumit ja ne kirjat, jotka eivät olleet tutkijoiden työpisteissä. Huone oli pyhitetty hallintokollegion kokoushuoneeksi. Oli siellä Suomen Marsalkka Mannerheimkin viivähtänyt käydessään juhlistamassa tutkimuslaitoksen 75-vuotisjuhlaa; sitä minulle tähden­nettiin monta kertaa. – 1950-luvun tutkimuslaitoksessa keskityttiin kaikessa rauhassa työnteon substanssiasioihin, joten talon ainoa kokoustila oli pääsääntöisesti vapaana käsi­kirjasto­käyttöön.

Luettelointijärjestelmä

Opin siis tietämään oikein hyvin missä mitäkin aineistoa säilytettiin. Vaikeampaa oli selvittää kortiston avulla mitä materiaalia kirjastolla oli hallussaan.

Vuoteen 1932 asti tutkimuslaitoksen johtajana oli maailmankuulu peruskalliogeologi J.J. Sederholm. Tieteenteon lisäksi hän harrasti monenlaisia asioita, julkaisi mm. 1920-luvulla rationalisoinnin oppikirjan. Oppikirja on ihan järkevä, mutta hänen rationalisointisovelluksensa kirjastoluetteloon on ainutkertainen. Hän oli näet tullut siihen tulokseen, että sotien ja vallankumousten seurauksena tieteelliset laitokset ja seurat vaihtavat nimeä, mutta eivät ne kirjapainoa vaihda, kun kerrankin ovat hyvän löytäneet. Niinpä hän kehitti luettelointijärjestelmän, jossa kaikki sarjat ja aikakauslehdet luetteloi­tiin painopaikan mukaan. Sen oppiminen vei aikansa, mutta vielä­kään en ole unohtanut, että Geologiska Föreningens i Stockholm Förhandlingar painettiin Norrköpingissä ja Amerikan geologisen seuran julkaisut Baltimoressa Marylandissa. Luettelointijärjestelmällä oli nimikin: Regionaalijärjestelmä.

Taisin olla toista päivää työssä, kun kirjastoon tuli asiakas, joka halusi lainata American Mineralogist -lehden jonkin vanhan numeron. En vielä tiennyt missä sarjaa säilytetään, joten oli haettava kortistosta apua. Toivorikkaasti kysyin asiakkaaltani missä lehti painetaan: “Se ei kiinnosta minua vähimmässäkään määrässä eikä sen luulisi kiinnostavan neitiäkään. Mutta sen lehden tahdon lainaksi nyt heti!” Onneksi kirjaston faktotum, kirjastoapulainen herra Kajamäki osui paikalle teaterikuiskaamaan “Menasha, Illinois!” Niin, että niin helppoa se oli, kun sen osasi.

Japanin ja Kiinan välinen sota maailmansotien välivuosina osoitti, että Sederholmin perusolettamus kirjapainojen pysyvyydestä ei pitänyt jäännöksettömästi paikkaansa. Kiinan tiedeakatemian julkaisut painettiin järjestelmää luotaessa Beijingissä, mutta rintamalinjojen siirtyillessä kävi niin, että kortistoon syntyi seuraava viittausrakenne: Peiping katso Hankou, Hankou katso Shanghai, Shanghai katso Peking, Peking katso myös Peiping. Acta academiae sinicae upposi tähän viidakkoon semmin, kun missään ei viitattu Kantoniin, jossa pari actaa oli painettu, Kantonista kyllä Shanghaihin.

Kerran kirjasto sai lahjoituksena 6-osaisen raportin Minnesotassa 1860-luvulla tehdystä suuresta geologisesta peruskartoitusprojektista. Se on isoa foliokokoa, osat sidottu vihreään täyskluuttiin ja koristettu kultauksin. Se oli painettu Minneapolisissa ja kun teosta ei löytynyt hakusanalla Minneapolis, laadin luettelokortin ja pyysin herra Kajamäkeä raivaamaan pinolle paikan joko lakimiehen huoneesta tai kassasta. Herra Kajamäki tarttui piinon ja pysähtyi sitten kannattelemaan mieteliäästi pinoa. “Kyllä minä olen ennenkin tällaista samanlaista pinoa kanniskellut.” Minä siihen: “Se on painettu Minneapolisissa eikä meillä ole tällaista teosta.” “Onkos maisteri katsonut painopaikan viimeisestä osasta?” Ja totta tosiaan, viidennen ja kuudennen osan painamisen välillä kirjapaino oli muuttanut Mississippi-joen vastarannalle Saint Pauliin. Saint Paulin kohdalta luettelomerkintä löytyi. – Sederholmin perusoletus saman kirjapainon käytöstä piti nyt kuitenkin paikkansa.

Jos joku arvoisista lukijoistani on sitä mieltä, että riena Sederholmia hänen luettelointisysteeminsä tiimoilta, lukija erehtyy. Tosin systeemi on riemukas kerrottavaksi, mutta se osoittaa kouriintuntuvasti, että kaikki kirjallisuuden luettelointi on sopimuksenvaraista. Vasta kun tarvitaan monen kirjaston yhteistyötä, on löydettävä sopimus yhteisestä luettelointikäytännöstä. Selvää oli jo neiti Baeckmanille, ettei järjestelmä ollut elinkelpoinen. Hän oli sen kuitenkin säilyttänyt vaaliakseen suuresti kunnioittamansa J.J. Sederholmin muistoa.

Muutto uuteen toimitaloon ja kehittämistyön alku

Varsin pian käsitin, että kevyt kirjastotyö vaatii tekijältään muutakin kuin sukupuolen, esimerkiksi koulutusta. Niinpä anoin ASLA-stipendiä ja onnistuin saamaan sen ensi yrittämällä lukuvuodeksi

1955–56. Osuin luettelointi- ja luokituseksperitin Paul Winklerin oppilaaksi ja hänen opastamanaan löysin tieteellisen tiedon välityksen maailman teorioineen ja käytännön ratkaisumalleineen. Lisäksi työskentelin Yhdysvaltain geologisen tutkimuskeskuksen Denverin filiaalinen kirjastossa, missä perehdyin käytännössä myös tiedonhakuun ja julkaisujen toimitustyöhön (Syvänen 1957). Työskentely Coloradon osavaltionarkistossa puolestaan opetti ymmärtämään arkistotyötä ja sen proveniensi-periaatteita.

Marraskuussa 1956 kotimaahan palasi varsinainen proselyytti, käännynnäinen, osin paavillisempi kuin paavi itse. Alkusyksystä tutkimuslaitos oli muuttanut uuteen toimitaloon Otaniemeen. Vastassa oli sekamelska. Kirjavaraston lattia tulvehti sarjojen ja aikakauslehtien irtoniteitä ja päällimmäisten päällä oli mustanharmaita jalanjälkiä, kengännumero noin 45. Arkistoaineisto oli sentään siirretty paketteina turvaan uusiin arkistotiloihin. Mutta sen kokonaisvolyymi oli kasvanut vallan hämmästyttävästi. Pääasiassa kasvu johtui siitä, että kaikki paperitavara, josta ei tiedetty mihin se uudessa talossa sijoitetaan, oli arkistotiloissa. Mutta ei siinä kaikki. Oli myös “arkistoitu” kaksi paria suksia, kolme suksisauvaa, laatikollinen kukkaruukkuja, vanhan pölynimurin hyväkuntoinen imuletku ja ...

Kiintoisin löytö kaaoksen keskellä oli huomattava erä Neuvostoliitolle vuoden 1944 välirauhassa luovutettuja alueita esittäviä geologisia karttoja. Tietävästi kartat oli luovutettu liittoutuneiden valvontakomissiolle ja se taas huolehtinut aineiston hävittämisestä. Siinä sitä nyt kuitenkin oli aimo annos. Tietysti raportoin asiasta esimiehelleni professori Laitakarille. “Hyvä, että löytyivät,” hän totesi yksikantaan. Talletimme kartat vähin äänin Suomen lokerikkoon ja päätin olla aprikoimatta missä niitä oli säilytetty välirauhan sopimisesta kuluneet 12 vuotta. – Viimetalvinen lehtikirjoittelu siitä, miten Suomessa hoidettiin Saksasta ostettujen aseiden maksamattomat laskut, palautti episodin mieleeni. Ei suomalaisia suotta ennen vanhaan kutsuttu improvisoinnin maailmanmestareiksi.

Mitäpä kaaoksessa muutakaan oli tehtävissä kuin kääriä hihat ja tarttua urakkaan. Herra Kajamäki huolehti asiakkaista etsien heille aineistoja sekamelskan seasta. Amerikanmatkan aikana sijaiseni toiminut Marjetta Hannikainen jäi talon palkkalistoille ja aloitimme kirjastoaineiston järjestämisen ja uudelleen luetteloinnin soveltaen amerikkalaista luettelointikoodia. Työ kesti pari vuotta. Imuroimme

joka niteestä vuosikymmenten noen ja pölyn, poimimme ilmapommituksen jäljiltä jääneitä sirpaleita ja olimme likaisia hiuspohjaa myöten. Siitä olimme pysyvästi iloisia, että enää ei ollut pulajan lämpimän veden säännöstelyä, jolloin lämmintä vettä sai ammeellisen vain torstaisin.

Kun kirjavaraston järjestelytyö oli saatettu loppuun ja olimme pakahtua siihen onnen tunteeseen, minkä valmis työ tekijälleen antaa, meidät palautti maanpinnalle valtioneurologi, joka yritti itse löytää avovarastosta *Geologische Rundschau* -lehteä: “Vanhassa talossa *Rundschau* löytyi helposti neiti Åbergin päähän kohdalta”.

Ajallisesti syvän kirjallisuuskokoelman arvo

Uudelleenluetteloinnissa opimme tajuamaan niitä sivistyshistoriallisia arvoja, joita kokoelma kantaa. Eripainoskokoelma sisälsi suuren joukon vuorihallituksen ylitirehtöörin, vuonna 1866 kuolleen Nils Nordenskiöldin kirjaston aineistoa. Löysimme myös jo Kristiina-kuningattaren aikana, 1600-luvulla perustetun ja v. 1885 lakkautetun vuorihallituksen kirjoja. Vanhimmat säilyneet monografiat ovat geologian historian ranskalaisten merkkimiesten teoksia. Ne on painettu Ranskan vallankumouksen aikoihin, 1790-luvulla. Kokoelman pisin yhtämittäinen aikakauslehtisarja – se tulee kirjastoon yhä – on sveitsiläinen ja se on kokoelmassa vuodesta 1802 alkaen. Myös 1880-luvulle ulottuva arkistokokoelma ja lasilevyinä säilytetyt vanhat valokuvat ovat GTK:n aarteita.

Miksi kerron näin vanhasta aineistosta? Saammehan kuulla ja lukea tuon tuostakin miten kirjallisuus vanhenee luonnontieteissä ja niitä soveltavissa tieteissä kolmessa, ainakin viidessä vuodessa. Tähän bibliometrisiin mittauksiin perustuvaan väittämään on syytä suhtautua kriittisesti. – Onhan sanomattakin selvää, että tällaisella ajallisesti syvällä kokoelmalla on suuri merkitys tieteenhistorian tutkimukselle. Sen sijaan sen arvo innovaatiotutkimuksen lähteenä ei liene monelle tuttua.

Ehkä muutama lukija tietää, että professori Olavi Erämetsä kehitti lantanidilasin valmistamismenetelmän, mutta tietäneekö miten hän menetteli. Hän luki vanhaa kirjallisuutta muodostaakseen käsityksen siitä, miten lantaniditutkimus oli menneinä aikoina edistynyt, mihin instrumentointiesteisiin se oli kulloinkin kilpistynyt, mitkä tutkimukselliset tiedot olivat jääneet kulkematta ja miksi. Suuri osa

Erämetsän käyttämästä kirjallisuudesta oli GTK:n kokoelmasta. Tämän yhteistyökokemuksen kautta opin ymmärtämään, että hyvä ajattelu ei ole sidottu aikaan, vaikka siltä saattaa näyttää, jos vanhoja kirjoituksia tarkastellaan vain lukijan oman ajan teorioiden valossa.

Ajallisesti syvää kirjallisuuskokoelmaa rakennetaan jatkuvasti – tuleville sukupolville. Uudelleenjärjestelyn urakka avasi silmämme näkemään myös kokoelmatyön tämän puolen ja se johti meidät tekemään bibliometrisen selvityksen geologien julkaisuissaan siteeraamasta kirjallisuudesta (Okko 1959). Osoittautui, että hankintaohjelmassa oli aukkoja, joita kirjoittajat itse kuitenkin kykenivät paikkaamaan mm. harjoittamalla laajaa eripainosten vaihtoa. Kävimme laajentamaan hankintaa, jotta oman aikamme kirjallisuus olisi riittävästi edustaneena tulevaisuuden ajallisesti syvässä kokoelmassa. – Lieneekö niin, että argumenttimme kirjallisuusmäärärahan lisäämiseksi vakuuttivat päättäjät kerta heitolla hankkeen järjestyksestä, vai olenko vain unohtanut ikävät raha-asiat?

Saattaa olla, että minua pidetään nykyajan vaatimuksista vieraantuneena, kun näin julistan uskoani ajallisesti syvän kirjastokokoelman merkitykseen modernille luonnontieteelliselle tieteenharjoitukselle. Tiedän hyvin, että nyt on huudossa tutkimuksen tuloksellisuus. – Miten saadaan aikaan hyviä tuloksia, ellei pidetä huolta siitä, että edellytykset hyvän ja innovatiivisen ajattelun kehittymiselle turvataan niin tutkijoiden ajankäytössä kuin edustavan kokoelman ylläpitona?

Ensimmäinen kehittämismuistio

Ensimmäinen tilaisuus ajaa uudelleen tiedonvälitysajatteluun perustuvaa kehittämistyötä tarjoutui, kun tutkimuslaitokselle alettiin valmistella uutta lakia ja asetusta. Komitea asetettiin muistaakseni 1958. Laadin pyytämättömän muistion geotieteellisen tutkimustyön tarvitsemista kirjasto-, arkisto- ja dokumentaatiopalveluista. Jätin muistion silloiselle ylijohtajalle professori Aarne Laitakarille saatettavaksi tiedoksi komitean jäsenille, ainakin puheenjohtajalle. Ensin hän hiukan epäroi, koska suunnitelma näytti hänestä turhan isolta, mutta hän kuitenkin täytti pyyntöni.

Sain häneltä palautteenkin. Eräs komitean jäsen oli lukenut muistion ja yksi asia herätti hänen mielenkiintonsa. Hän näet kysyi Laitakarilta “Onkos tämän kirjoittanut se prouva?” Olin tosiaankin

mennyt samana vuonna naimisiin Veikko Okon kanssa. Saatuaan myöntävän vastauksen kysymyksiensä komitean jäsenen tiedonjano oli tyydytty.

Toisenlaisen palautteen sain eräältä geologilta, joka oli myös lukenut muistioni – en muista miksi tai missä ominaisuudessa. Hän näet kysyi minulta silmät hämmästyksellä ymmyrkäsienä: “Milloin se Okko on senkin paperin ehtinyt kirjoittaa?”

Kävelevä Suomen geologinen bibliografia

Professori Laitakarista on kerrottava se seikka, että hän julkaisi 1934 tekijäbibliografian Suomen geologisesta kirjallisuudesta vuosilta 1555-1933, ylläpiti sen täydennyskortistoa sekä kirjastonhoitajan avustamana myös kortistoa myöhemmistä julkaisuista (Laitakari 1934, 1965, 1975). Aarne Laitakarin kyky muistaa kirjallisuudessa esiintyneitä Suomen geologiaa koskevia tietoja oli mahtava. Häneltä opin muistamistekniikan, jossa yhteen kudotaan tarvittavat faktat ja eri tutkijoiden persoonat ja työhistoriat sekä käytetään tarvittaessa apuna tarinoita ja anekdootteja, jotta päästään kiinni siihen kuka olisi voinut tuottaa tiettyä tietoa. Kun ammattikunta ei määrältään ollut suuren suuri, tekniikka toimi hyvin.

Tätä elävää tietolipasta oli vaikea saada uskomaa, että hänen metodinsa ei toimisi tulevaisuudessa, vaan tarvittaisiin luetteloita ja asiahakemistoja. Kun sitten puursimme kokoon vuonna 1960 tutkimuslaitoksen julkaisujen luettelon tekijä-, asia- ja aluehakemistoinen (Okko & Hannikainen 1960), Aarne Laitakari sanoi: “Tuo on hyvä korvike meidän tavallamme tietää siitä mitä on julkaistu, mutta meidän konstimme on parempi.” Arviointiin kätkeytyä kiitoksesta huolimatta töksäytin tylästi, että vaikka hän on opettanut minua, niin minä en enää voi siirtää traditiota, koska julkaisevien tutkijoiden määrä kasvaa jatkuvasti ja entistä nopeammin. Tulevaisuudessa sitä korviketta saatan tarvita myös minä, seuraavista sukupolvista puhumatta.

Current awareness service käynnistyy

1960-luvulla aloimme tuottaa monistettua valikoimaluetteloja tuoreista lehtiartikkeleista. Oli se sottaamista! Tiedote kirjoitettiin vahaksille ja lyöntivirheet korjattiin punaisella korjausnesteellä, joka

tarttui sormiin kuin synti. Niiltä vahaksilta monistettiin teksti kellertävälle hiokepaperille käyttäen paksua kopiointinestettä, semmoista sinimustaa tököttiä.

Tiedotteeseen poimittiin viitteitä artikkeleihin, joiden arvioitiin kiinnostavan useampaa kuin yhtä geologia, ja artikkeleihin, joissa tuotiin esiin jotain uutta ja poikkeavaa. Ideat laattatektoniikasta ja meteoriittitörmäyksessä syntyneistä kraatereista murtautuivat juuri tuolloin kansainväliseen kirjallisuuteen.

Saimme tiedotteesta – nykynimeltään Uutuustiedote – rohkaisevaa palautetta kunnes sattui, niin että ruotsalainen Frans Wickman julkaisi artikkelin pohjoismaiden meteorikraatereista ja oletti Lappajärven olevan niistä yksi. Suomessa ei tykätty ollenkaan moisesta meidän asioihimme sekaantumisesta. Kirjastokin sai närkästyksensä osansa. Tosin saatoimme osoittaa tiedottaneemme teemasta peräti ensimmäisestä törmäysidean esittäneestä kirjoituksesta alkaen, mutta “Ei niin tärkeitä asioita saa piilottaa kaikenlaisiin kahvipannunalustoihin”, kuului tuomio. Tiedote palveli monenlaisia tarpeita.

Tieteellinen toimitustyö otetaan tehtäväalueeksi

Taloon tullessani kirjastonhoitajan tehtäviin kuului painatustöiden tilauslomakkeiden täyttäminen. Tutkijat asioivat itse kirja- ja karttapainoissa. Bibliografisen herätyksen saatua kiinnitin huomiota lähdeluetteloiden sekavuuteen ja aloin muutta mutkitta tarkastaa ja editoida niitä. Tämän avun tutkijat ottivat ilomieliin vastaan. “En tiennytkään, että rouva on masokisti,” sanoi eräs jo iäkäs tutkija. Seuraavaksi tartuin taulukkojen editointiin, sitten tiivistelmiin, mistä liu’uin tekstienkin tarkastukseen. En vielä kukaan käsiti miten päät ei paleltanut. Taisin kuitenkin aluksi tarttua omien opiskelutovereideni töihin. Heidän kanssaan olin geologisilla ekskursioilla kolunnut monta takapihaa niin Suomessa kuin Suomen ja Italian välillä. Tunsimme toisemme aika hyvin.

Tutkijan kannalta tuntumaa julkaisuutoimintaan sain laatimalla väitöskirjan ja muutaman muunkin julkaisun. Vuonna 1967 valtion luonnontieteellinen toimikunta nimesi minut Suomen edustajaksi tuolloin perustettuun pohjoismaiseen julkaisulautakuntaan, Nordiska Publiceringsnämnden för

Naturvetenskap, mistä tie johti geotieteellisten julkaisujen toimittajien kansainväliseen yhteistyöelimeen Editerraan ja edelleen Tieteellisten unionien kansainvälisen neuvoston ICSU:n Abstracting Boardin työhön. Se antoi varmuutta tieteelliseen toimitustyöhön. Modernia julkaisupoliittista ajattelua kertyi kotiin tuotavaksi runsain mitoin.

Esihistorian tarkastelu on näemmä saanut kovin omaelämäkerrallisia piirteitä. Lieventävä asianhaara olkoon se, että kertomus itse asiassa kuvittaa tietoyhteiskunnan syntyprosessia, johon minun ikäluokkani joutui mukaan tahtoen ja tahtomattaan.

Dokumentaatiotyö sisällytetään lakiin geologisesta tutkimuslaitoksesta

Aarne Laitakari oli kuin olikin liittänyt kehittämismuistioni lainmuutosta valmistelleen komitean papereihin. Niistä sen löysi hänen seuraajansa ylijohtajana, professori Vladi Marmo ja, kuinka ollakaan, vuoden 1962 asetukseen hän ajoi täysin uuden, julkaisu- ja kirjallisuuspalvelun hoitajan viran. Näin oli modernille dokumentaatiotyölle eli nykyterminologian mukaan tietopalvelulle avattu tie suomalaisen geologian palvelukseen.

On paikallaan mainita siitä, että myös geologien ammattijärjestön, Geologiliiton piirissä oivallettiin millaisia hyötyjä ammattikuntaa varten räätälöidystä kirjasto-, arkisto- ja dokumentaatiotyöstä koituu. Liitto ajoi asiaa omalla tahollaan. Myöhemmin uudesta virkanimikkeestä oli liitolle muunlaistakin hyötyä: Sillä oli museonhoitajan lisäksi myös julkaisu- ja kirjallisuuspalvelun hoitajan virka käytettävänä tinkimiseen palkkaneuvotteluksi kutsutussa kaupankäynnissä. No. Perässä tultiin seuraavalla tai sitä seuraavalla kierroksella.

Vuonna 1962 ”putiikissa” oli kolme työntekijää: Marjetta Hannikainen, Eino Kajamäki ja minä. Sitten tapahtui jotain hämmästyttävää. Valtion tuloja menoarvioon – muistaakseni jo seuraavana vuonna – ilmestyi tutkimuslaitoksen momentille kuin tyhjistä kaksi uutta kirjastoapulaisen tointa ja sitä seuraavana vuonna vielä yksi. Valtionhallinnon jossakin lonkerossa oli tapahtunut tuplavahinko. Tuloksena oli, että meitä oli peräti 6 ihmistä, kokonainen staabi. Oli mahdollista jakaa tehtäviä ja määritellä vastualueita.

Emme kaikki kuuluneet hallinnollisesti samaan henkilöstökategoriaan, joten vastuualueista sovittiin vain suullisesti ylijohtaja Marmon kanssa. Näin

syntyi erittäin kevytrakenteinen organisaatio. Nykybyrokraatille se kaikei olisi painajaisuni, mutta sen puitteissa saatoimme kehittää palveluja aidossa työpaikkademokratian hengessä, siis vuosikymmentä varhemmin kuin tämä demokratian laji tuotiin valtionhallintoon – ja byrokratisoitiin, usein työpaikkahengen tappioksi. Epävirallisesta organisaatiostamme tuli vuonna 1973 perustetun informaatiotoimiston ydin.

Ns. yleiset syyt perustaa informaatiotoimisto

Sodan jälkeen alkanut valtionhallinnon uudistusprosessi ehti 1960-luvun lopulla jo geologiseen tutkimuslaitokseenkin. Superministeriöksi nousseen valtiovarainministeriön vaatimia hallinto- ja varainkäyttöpalveluja oli ruvettava tuottamaan. Katsottiin, että oli tarpeen muodostaa hallinto- ja taloustoimistot sekä yhdistää ne hallinto-osastoksi. Toimisto- ja huoltohenkilöstö mahtuivat suunniteltuun toimistojakoon hyvin, mutta kirjaston, arkiston, julkaisu- ja kirjallisuuspalvelun, valokuvauslaboratorion ja atk-yksikön väen sekä museonhoitajan sijoittaminen siihen oli pulmallisempaa.

Kaikilla kulttuureilla on omat maagiset numeronsa, kristillisellä kulttuurilla se on kolme, pyhä kolminaisuus. Niinpä hallinto-osaston kolmanneksi toimistoksi kehiteltiin informaatiotoimisto – pyhä henki? Vain museo ja atk-yksikkö jäivät toimiston ulkopuolelle suoraan ylijohtajan alaisuuteen. Tällaista järjestelyä toivoi perustellusti nimenomaan atk-yksikkö.

Myös dokumentaatiotyön kannalta oli järkevää pysyttäytyä atk-yksikön asiakkaana. Pari vuotta aikaisemmin olimme näet aloittaneet yhteistyön Ranskan geologisen tutkimuskeskuksen kanssa siellä kehitetyn Geode -tallennusjärjestelmän puitteissa ja lähteneet mukaan kansainvälisen geologiunionin, IUGS:n dokumentaatioprojektiin tavoitteena saada aikaan kansainvälinen atk-pohjainen bibliografinen tietojenvaihtojärjestelmä (Suomela 1974; ks. myös Kortman & Voutilainen 1985). Sitä varten oli mm. kehitettävä sekä teoreettinen että toiminnallinen perusta monikielisen hakusanaston, tesauruksen, luomiseksi pitkäaikaisena hankkeena. Koska olimme suunnanneet kansallisen dokumentaatiokeskuksen kehittämisen osaksi geologian kansainvälistä yhteistyötä, oli informaatiotoimisto ja atk-yksikkö nähtävä kahdeksi erilliseksi ja erilliseksi tavaksi toimia tutkimustyön hyväksi.

Tieteellisen ja teknillisen informaation kysymykset olivat voimakkaasti esillä OECD:n piirissä 1960-luvulla. Asian tärkeys tunnustettiin myös Suomessa. Siitä todistavat mm. 1960- ja 1970-lukujen vaihteen molemmiin puolin tapahtuneet Tieteellisen informoinnin neuvoston asettaminen, informaattikkokoulutuksen aloittaminen sekä kirjastotieteen ja informatiikan oppituolin perustaminen Tampereen yliopistoon. Tähän yleistilanteeseen sijoittuu myös GTK:n informaatiotoimiston perustaminen 1973.

Kaksi yhteenvetoa

Epävirallinen organisaatiomme oli 1960-luvun kuluessa löytänyt tehtäväalueekseen useita kosketuskohdita tutkimustyöhön. Kosketuskohdat ovat moninaistuneet alkutaipaleen jälkeen. Perusidea on osoittautunut pitäväksi ja pysyväksi.

Keskeisintä kaikissa työyhteisöissä on toinen toisensa työn kunnioittaminen ja toinen toisensa huomioon ottaminen kanssaihmisensä. Palvelukontaktissa – kuten tutkimustyön ja tietopalvelun kosketuskohdissa, joista olen kertonut – se johtaa molemmiin puolin jatkuvaan oppimiseen. En tarkoita vain kontaktipinnan läpi virtaavaa substanssitietoa, vaan oppimista toinen toisiltaan ajattelevana ihmisenä olemisesta.

Hyväksytty julkaistavaksi 30.11.1993.

Viitteet

- Kortman, Caj & Voutilainen, Lahja (1985) Geologiset viitetietokannat – kotimainen ja kansainvälinen yhteistyö. *Acta Universitatis Tamperensis, Ser. A, Vol. 200*, s. 295–303.
- Laitakari, Aarne (1934) *Geologische Bibliographie Finnlands 1555-1933. Bulletin de la Commission géologique de Finlande* 108.
- Laitakari, Aarne (1967) *Geologische Bibliographie Finnlands 1555-1933; Ergänzungsband. Bulletin de la Commission géologique de Finlande* 231.
- Laitakari, Aarne (1975) *Geological Bibliography of Finland 1934–1970; An Author List. Geological Survey of Finland, Bulletin* 270.
- Okko, Marjatta (1959) Huomioita geologien käyttämästä kirjallisuudesta. *Geologi* 11 (7): 78–79.
- Okko, Marjatta (1991) Geologian tutkimuskeskuksen informaatiotoimiston arviointia marraskuussa 1990 tehdyn kyselytutkimuksen ja 1991 tehtyjen havaintojen ja keskustelujen pohjalta. *GTK, Informaatiotoimisto, Ta/1991/1*, 18.9.1991.
- Okko, Marjatta & Hannikainen, Marjetta (1960) *Guide to the Publications of the Geological Survey of Finland 1878–1960*. Helsinki: Geologinen tutkimuslaitos.
- Suomela, Helka (1974) Geode – tapa tallentaa geologista tietoa. *Geologi* 26 (3): 25–27.
- Syvänen, Marjatta (1957) Vaikutelmia amerikkalaisesta julkaisutoiminnasta. *Geologi* 9 (10): 92–94.